

NC
DO

FEITEN OP EEN RIJ

HANDELSAKKOORDEN

Effecten op ontwikkelingslanden en Nederlandse consumenten

De wereldhandel blijft groeien. Nog elk jaar worden er meer producten over de wereld verhandeld dan het jaar daarvoor, ketens voor producten als mobieltjes omvatten steeds meer landen.¹ Handel is wereldwijd, maar steeds vaker worden handelsafspraken afgesloten tussen landen en regio's onderling. Dit heeft effect op ontwikkelingslanden, maar ook op wat Nederlandse consumenten krijgen voorgeschooteld. Consumenten worden bang gemaakt voor Amerikaans hormoonvlees, chloorkippen en genetisch gemodificeerd voedsel. Met het aanstaande vrijhandelsakkoord tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten wordt immers een wereldwijde standaard gezet. Zijn die handelsakkoorden (en het gebrek daaraan) nou goed voor ontwikkelingslanden? Wat zijn handelsakkoorden, wie sluiten ze af en wat zijn de gevolgen voor de Nederlandse consument en (producten uit) ontwikkelingslanden?

Wat zijn handelsakkoorden en waarom worden ze afgesloten?

Handelsakkoorden zijn afspraken tussen twee of meer landen over gehele of gedeeltelijke opheffing van bestaande handelsbelemmeringen. Die handelsbarrières zijn er in allerlei soorten en maten: belastingen die moeten worden betaald, importtarieven, subsidies die leiden tot oneerlijke concurrentie, ingewikkelde douaneprocedures, wet- en regelgeving en eisen aan producten. Doel van de handelsakkoorden is om de vrije handel tussen landen te bevorderen. In vrijhandelsakkoorden wordt vooral ingezet op het verwijderen van heffingen en handelsbarrières. Hierdoor wordt de invoer van producten vergemakkelijkt.² Sommige handelsakkoorden gaan nog verder. Dan worden ook afspraken gemaakt over bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking of het overnemen van elkaars standaarden.

¹ https://www.wto.org/english/news_e/pres14_e/pr721_e.htm

² http://www.europa-nu.nl/id/vjf5k35389v3/handelsverdragen_eu

Zijn er wereldwijde handelsakkoorden?

De Wereldhandelsorganisatie (WTO) is het forum voor het afsluiten van wereldwijde handelsafspraken. Bij de WTO zijn 160 landen aangesloten en worden afspraken vastgelegd voor wereldwijde (vrij)handel, van goederen tot intellectueel eigendom.³ Met name aan het einde van de vorige eeuw, door de voorganger van de WTO (GATT), zijn veel afspraken op het gebied van vrijhandel gemaakt. Belangrijk onderdeel van deze afspraken is dat er niet gediscrimineerd wordt tussen WTO-landen. Als je een handelsvoordeel aan één land gunt, bijvoorbeeld lagere invoertarieven, moet dit gelden voor alle WTO-leden (*'most-favoured nation' principe*). Ook zouden producten uit andere landen niet aan méér eisen moeten voldoen dan goederen uit het eigen land (*'national treatment' principe*). Veel landen, waaronder Nederland,⁴ hadden en hebben een sterke voorkeur voor wereldwijde handelsafspraken binnen de WTO. De WTO beslist ook bij handelsconflicten, met een sterke neiging naar zo vrij mogelijke handel.

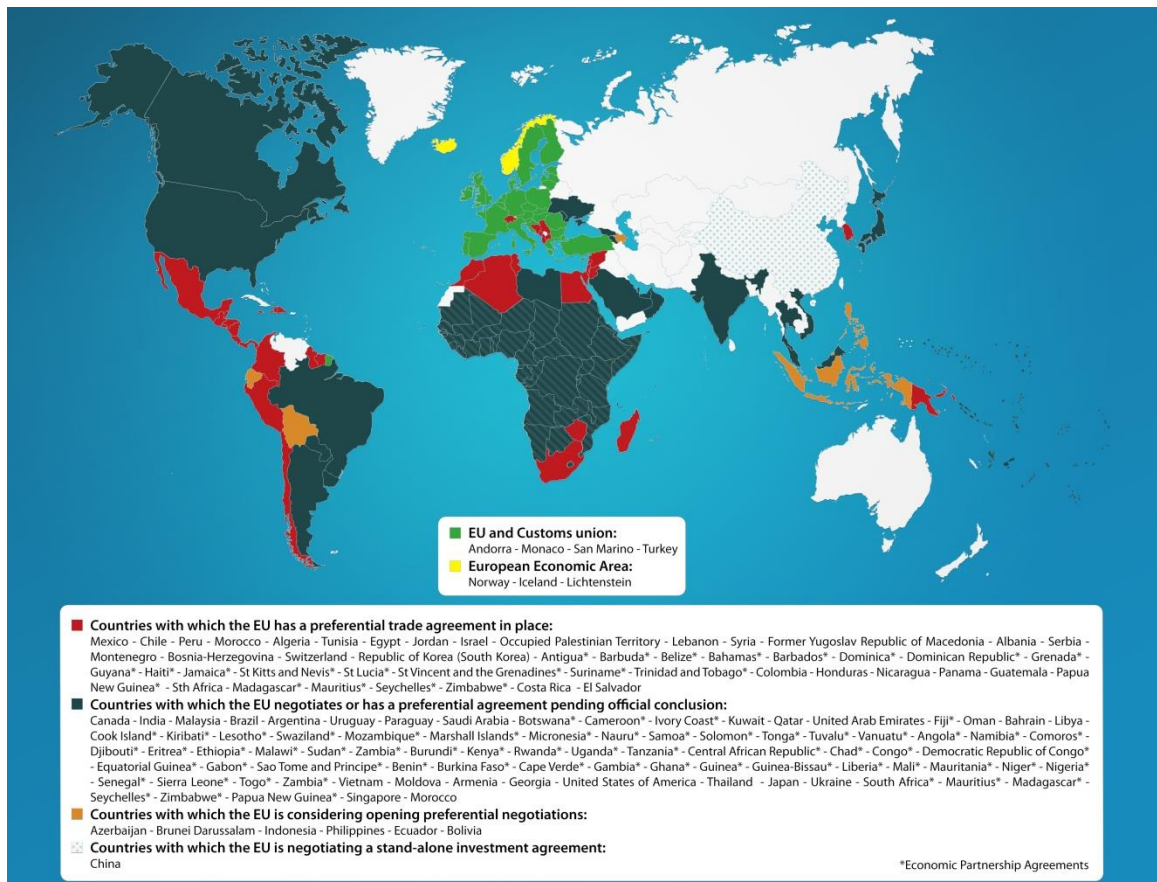
Waarom zijn er vooral regionale en bilaterale handelsakkoorden?

Sinds de WTO-vergadering in Doha (2001), gericht op ontwikkelingslanden, wordt er weinig resultaat behaald in de WTO. Er bestaat onenigheid of

vrijhandel goed is voor ontwikkelingslanden. Ja, handel leidt tot verhoging van inkomens en opkomst van een middenklasse. Maar nee, vrijhandel betekent volgens anderen weer dat de markten van arme landen open gaan, terwijl die van rijke landen gesloten blijven.⁵ Ondanks hoopgevendende persconferenties na een grote WTO-vergadering in Bali (2013) zijn de afspraken over douaneprocedures in ontwikkelingslanden in juli 2014 door India van tafel geveegd: zij wilden hun eigen voedselprogramma houden en niet overgeleverd zijn aan de vrije wereldmarkt.⁶ Door de jarenlange patstelling in de WTO is er een sterke trend naar het afsluiten van handelsakkoorden tussen landen en regio's onderling; het blijkt makkelijker deze afspraken te maken tussen een beperkt aantal landen. Tot 2000 waren er 80 regionale handelsakkoorden, sinds 2000 zijn er 181 bijgekomen,⁷ en dit aantal blijft stevig groeien.

Wie onderhandelen handelsakkoorden en wie zijn er vooral actief?

De Europese Unie is één van de meest actieve regio's in de wereld in het afsluiten van vrijhandelsakkoorden. De Europese Commissie onderhandelt namens alle 28 lidstaten en sluit over de hele wereld handelsakkoorden (zie figuur 1). Van de totale handel van en naar de EU vindt nu al 40 procent plaats binnen vrijhandelsverdragen.⁸

Figuur 1.

³ http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

⁴ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/06/25/kamerbrief-aan-tweede-kamer-over-resultaten-onderzoek-naar-isds-in-ttip.html>

⁵ <http://www.ru.nl/economie/@686699/pagina/>

⁶ <http://www.mo.be/nieuws/india-verkiest-voedselzekerheid-boven-handelsakkoord>

⁷ <http://rtais.wto.org/UI/PublicAllRTAList.aspx>. Geraadpleegd op 10 september 2014

⁸ <http://ecdpm.org/publications/life-epas-future-eu-africa-trade-relations/>

De Europese Commissie onderhandelt ook met ontwikkelingslanden en regio's in Afrika, Azië en de Cariben over handelsakkoorden (Economic Partnership Agreements, EPA's). Zij sluit bij voorkeur regionale akkoorden.⁹ Juli 2014 sloot de EU bijvoorbeeld een handelsverbond met de West-Afrikaanse landen (ECOWAS) ter waarde van 30 miljard dollar.¹⁰

Er wordt wereldwijd druk onderhandeld over nieuwe handelsakkoorden. Het meest omvattende handelsakkoord hierbij is het akkoord tussen de EU en de Verenigde Staten, het *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP). Er zijn ook twee grote handelsakkoorden in onderhandeling waarbij de EU niet betrokken is:

1. het *Trans Pacific Partnership* (TPP) met 12 landen: Japan, VS, Canada, Australië, Singapore, Mexico, Chili, Nieuw-Zeeland, Brunei, Peru, Vietnam en Maleisië.
2. de *Regional Comprehensive Economic Cooperation* (RCEP) met 16 landen: Australië, China, India, Japan, Zuid-Korea, Nieuw-Zeeland en de tien ASEAN-landen (Aziatisch handelsblok, waaronder Thailand, Indonesië en Vietnam).

Wat zijn de effecten van handelsakkoorden voor betrokken landen?

Vrijhandelsakkoorden tussen landen en regio's kunnen behoorlijk veel effect hebben. Doel van het EU-VS handelsakkoord (TTIP) is om standaarden op elkaar af te stemmen, bijvoorbeeld voor auto's en medicijnen. President Obama noemde deze onderhandelingen daarom 'groundbreaking'.¹¹ De handelsakkoorden van de EU met ontwikkelingslanden (EPA's) bevatten naast afspraken over handel ook (financiële) toezeggingen voor ontwikkelingssamenwerking.¹² Minister Ploumen ziet EPA's dan ook als een belangrijk onderdeel van de agenda voor hulp, handel en investeringen.¹³

Welke voordelen hebben handelsakkoorden?

Bij het afsluiten van handelsakkoorden worden de voordelen voor de economie vaak breed uitgemeten. Een omvattend handelsakkoord van de EU en VS zou de Nederlandse economie bijvoorbeeld jaarlijks 1,4 tot 4,1 miljard euro kunnen opleveren volgens verschillende studies.¹⁴ Het aanstaande handelsakkoord tussen de EU en Canada zal

volgens minister Ploumen al snel 600 miljoen tot 1,2 miljard per jaar voor Nederland opleveren.¹⁵ Ook voor ontwikkelingslanden zijn de geschetste economische voordelen van handelsakkoorden groot, door de combinatie van ontwikkelings-samenwerking en handel in de EPA's: naast vereenvoudigde toegang tot de Europese markt worden afspraken gemaakt over ontwikkelingshulp bij de overgang naar een meer open economie. Handelsakkoorden met ontwikkelingslanden hebben in ieder geval voordelen voor rijke landen. Ontwikkelingslanden, waaronder opkomende economieën, zijn nu al verantwoordelijk voor de helft van de 'trade flows' in de wereld en dus gewilde handelspartners.¹⁶

Bananen en handelsakkoorden: elk voordeel heeft zijn nadeel

Handelsakkoorden kunnen nadelig zijn voor landen die buiten de boot vallen. Zo hadden Afrikaanse landen jarenlang 'preferentiële toegang' van hun bananen op de Europese markt, maar konden bijvoorbeeld landen als Ecuador en Honduras met een grote bananenproductie, niet onder gunstige voorwaarden op de Europese markt komen.¹⁷ Nu de markt is vrijgegeven lijken vooral de grote spelers op de bananenmarkt de winnaar: vijf bedrijven (Dole, Del Monte, Chiquita, Fyffes en Noboa) controleren 80 procent van alle internationale handel in bananen.¹⁸

Het wordt wel gezegd dat handelsakkoorden ook voordelig kunnen zijn voor 'derde landen' die dit handelsakkoord niet afsluiten: de positieve 'overloopeffecten' van het EU-VS handelsakkoord naar andere landen zou kunnen oplopen tot een bedrag van 86 miljard euro.¹⁹ Vooral als de behandeling van producten uit bijvoorbeeld Sub-Sahara Afrika in Europa en de VS geharmoniseerd wordt, kan dit economische voordelen opleveren voor deze arme regio.²⁰

⁹ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

¹⁰ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/07/11/ploumen-blij-met-handelsakkoord-eu-west-afrika.html>

¹¹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/06/25/kamerbrief-aan-tweede-kamer-over-resultaten-onderzoek-naar-isds-in-ttip.html>

¹² <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/development/economic-partnerships/>

¹³ <http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/notas/2013/04/05/wat-de-wereld-verdient-een-nieuwe-agenda-voor-hulp-handel-en-investeringen.html>

¹⁴ <http://www.ecorys.com/news/ecorys-presents-study-%E2%80%98eu-us-high-level-working-group%E2%80%99-ttip-seminar>

¹⁵ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/03/24/kansen-voor-nederland-door-vrijhandelsakkoord-met-canada.html>

¹⁶ http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr13_e.htm

¹⁷ http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/brief_e/brief22_e.htm

¹⁸ <http://www.globalissues.org/article/63/the-banana-trade-war>

¹⁹ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150759.pdf

²⁰ <http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/The%20Geopolitics%20of%20TTIP/ttip%20geopolitics%20book%20herfkens%20final.pdf>

Handelsakkoorden en Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)

De huidige handelsakkoorden gaan slechts over een gedeelte van internationale handel. MVO-principes als ketenverantwoordelijkheid vallen nog niet uitgebreid onder handelsakkoorden. Veel handel vindt echter juist wel plaats in grote productketens: 'global value chains'.²¹

Wat zijn de nadelen van handelsakkoorden?

Er zijn ook zeker nadelen aan handelsakkoorden voor de betrokken landen. Zo kunnen handelsakkoorden als EPA's op de lange termijn ongunstig uitpakken voor ontwikkelingslanden. 'Preferentiële toegang' maakt een land erg afhankelijk. Het vergroot het risico dat een ontwikkelingsland zich blijft richten op primaire productieprocessen zoals het verbouwen van gewassen, maar niet het bewerken van deze gewassen.²² Juist in de bewerkingsfase kan flinke economische winst worden geboekt. De afspraken in handelsakkoorden kunnen dus verlamvend werken. Handelsafspraken worden bovendien gemaakt na onderhandelingen achter gesloten deuren. De 'non-state actors' die toegang hebben tot deze onderhandelingen zijn vaak de grote wereldwijd opererende bedrijven. Om tot brede economische ontwikkeling te komen in ontwikkelingslanden zijn juist ook lokale ondernemers, het Midden- en Kleinbedrijf belangrijk. Handelsakkoorden dragen ook een risico van discriminatie van 'derde landen'.²³ De standaarden van het EU-VS handelsakkoord kunnen bijvoorbeeld toegang tot de Europese en Amerikaanse markt moeilijker maken. Zo kan TTIP volgens studies nadelig uitpakken voor textielexporterende landen als Bangladesh en Pakistan.^{24 25}

Wat merken Nederlandse consumenten van handelsakkoorden?

Nederlandse consumenten merken ook de effecten van de handelsakkoorden, bijvoorbeeld in het productaanbod van winkels. Door het recent

ondertekende handelsakkoord van de EU met Zuid-Afrika is er bijvoorbeeld straks meer Zuid-Afrikaanse wijn bij de Nederlandse slijterij te vinden.²⁶ Bovendien zou het afsluiten van handelsakkoorden leiden tot economische groei. Een succesvol TTIP zou een Nederlandse familie van vier personen 545 euro per jaar opleveren.²⁷ Een niet-ondertekend handelsakkoord kan ook juist *voorkomen* dat producten op de Nederlandse markt komen. Wanneer de Oost-Afrikaanse handelsovereenkomst met de EU op 1 oktober 2014 niet is ondertekend, bestaat het gevaar (en het dreigement van de EU) dat Kenia niet meer van gunstige tarieven voor de export van rozen kan profiteren. Hierdoor worden de rozen uit Kenia hier (te) duur. Dit geldt ook voor groenten. Kenia exporteert 40 procent van haar verse groenten naar de EU.²⁸ Een ondertekening van een handelsakkoord wordt dus ook als pressiemiddel gebruikt.

Consumenten kunnen ook iets merken van gelijkstelling van standaarden. Door de gelijkstelling van de Europese Algemene Periodieke Keuring (APK) en haar Amerikaanse equivalent kunnen auto's makkelijker tussen deze continenten worden verhandeld. Een aanschaf van een Amerikaanse klassieke Cadillac wordt zo ineens stukken eenvoudiger voor de Nederlandse consument. Een negatief aspect van de TTIP zijn soepelere standaarden op het terrein van voedselveiligheid in de VS. Door consumentenorganisaties²⁹ wordt gewaarschuwd voor vlees dat stijf staat van de hormonen of chloorkippen op het bord van de Nederlandse consument. Dit type risico's wordt vaak ontkend vanuit de EU-onderhandelaren, maar de daadwerkelijke onderhandelingsdocumenten zijn niet openbaar.

Meer informatie

De EU-Ombudsman gaf pas nog aan dat handelsakkoorden 'grote impact'³⁰ hebben op het dagelijks leven van Europese burgers. Wat kunnen we echt zelf hiermee doen? Belangrijk is je te informeren en bewuster te consumeren.

Op OneWorld Research geven onderzoekers voor de geïnteresseerde lezer hun mening over de effecten van handelsakkoorden. Zie hiervoor www.oneworld.nl/research.

²¹ <http://www.odi.org/publications/8490-trade-post-2015-agenda-millennium-development-goals-sustainable-development-goals>

²² Kwa, A., Lunenburg, P., & Musonge, W. (2014). *African, Caribbean and Pacific (ACP) countries' position on Economic Partnership Agreements (EPAs)*. Brussels, Belgium: European Parliament/Directorate-General for external policies of the Union/Policy department.

²³ <http://www.oneworld.nl/commentaar/handelsakkoorden-zijn-goed-voor-ontwikkelingslanden>

²⁴ http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xber/SID-C5D724FB-CBCFF7D2/bst_engl/xcms_bst_dms_38061_38062_2.pdf

²⁵ Zie ook http://r4d.dfid.gov.uk/pdf/outputs/misc_ecodev/61075-EU-US_trade_agreement_and_LICs_final_report_no_annexes_P1.pdf

²⁶ <http://www.dti.gov.za/editmedia.jsp?id=3079>

²⁷ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

²⁸ <http://www.theafrican.co.ke/news/EPA-talks-collapse-need-political-solutions/-/2558/2398656/-/of95lnz/-/index.html>

²⁹ <http://euobserver.com/foreign/123091>

³⁰ <http://www.euractiv.com/sections/trade-industry/eu-ombudsman-demands-more-ttip-transparency-303831>